

DR NATALIA MARIA RUMAN
University of Silesia in Katowice (Poland)

Research interests: sustainable development in education, school collaboration with parents and other local stakeholders, gifted students in schools, thanatological education, and the role of spirituality in education.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7127-7651>

E-mail: nruman@interia.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

THE AUTHORITY OF THE TEACHER IN THE FORMATION OF THE STUDENT'S PERSONALITY

Autorytet nauczyciela w kształtowaniu osobowości ucznia

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.36.18>

Wstęp

*Autorytet to misterium.
Jego powstanie otacza tajemnica,
ale upadek jest czymś namacalnym.*

Jacob Burckhardt

Posiadanie wzorca osobowego jest jedną z potrzeb człowieka. Właśnie zdolność odtwarzania zachowań umożliwia człowiekowi rozwój. Posiadanie autorytetu jest według wielu doskonałych badaczy kluczem do samodoskonalenia i samopoznania. Współczesny relatywizm moralny utrudnia znalezienie pożądanego autorytetu. Brak wzorców osobowych jest szczególnie dotkliwy dla dzieci i młodzieży. Szkoła, z uwagi na fakt, że dzieci spędzają w niej większość swojego czasu powinna być źródłem autorytetu. Obecnie nauczyciele natrafiają na wiele przeszkód w staraniach o pozyskanie autorytetu – zarówno u dzieci jak i rodziców.

Autorytet z języka łacińskiego *autoritas* – powaga, znaczenie, w „Nowym słowniku pedagogicznym” Wincentego Okonia definiowany jest jako „wpływ osoby lub organizacji cieszącej się ogólnym uznaniem na określoną sferę życia społecznego. Autorytetowi nauczyciela szczególnie ulegają dzieci w młodszym wieku szkolnym, w klasach wyższych obserwuje się wzrost krytycyzmu i osłabienie roli autorytetu nauczyciela, niekiedy zaś nawet zanik wszelkich autorytetów”¹. W swoim słowniku przywołuje on też definicję autorytetu pedagogicznego, czyli takiego, na który składa się zespół cech, które stanowią warunek powodzenia w pracy nauczyciela. Autorytet ten zależy od m.in. wiedzy i mądrości nauczyciela, doświadczenia pedagogicznego, umiejętności wyzwalania sił własnych wychowanków, stosunku emocjonalnego wobec uczniów, postawy wobec wychowanków. Termin ten jest powszechnie znany, ale również wieloznaczny. Autorytet jest jednym z fundamentów społeczeństwa, który skupia je wokół wartości i celów w osobie wzoru (tego właśnie autorytetu), którą należałoby naśladować.

Autorytet i uleganie mu – podporządkowanie, posłuszeństwo są podstawowymi składowymi życia społecznego. Wynikają z osobowości człowieka, jego charakteru, z tego kim jest i jaka jest jego hierarchia wartości. „Posłuszeństwo jest jednym z najbardziej podstawowych elementów struktury życia społecznego. W każdej społeczności niezbędny jest

¹ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa, 2001, s. 32-33.

jakiś system władzy i tylko człowiek żyjący w odosobnieniu nie jest zmuszony reagować nieposłuszeństwem lub uległością na polecenia innych”².

Autorytety są elementami każdej grupy społecznej, są fundamentami miarodajności, od których oczekuje się wsparcia i rady. Spełniają funkcje przewodników: pomagających odnaleźć się w trudnych sytuacjach, niosących pomoc i oparcie. Wielu uczonych twierdzi również, że autorytet wspiera kodeks moralny, a z nim wszelkie normy zachowania i egzystowania w społeczeństwie³.

Elżbieta Więckowska pisze, że „autorytet jest to społeczne uznanie, prestiż osób, grup i instytucji społecznych, oparte na cenionych w danym społeczeństwie wartościach, np. autorytet tradycji, autorytet władzy, autorytet religii, autorytet bogactwa, autorytet wiedzy, autorytet siły, autorytet nauki, autorytet prawa”⁴. Pojęcie autorytetu jest bardzo rozbudowane z powodu mnogości pojęć i ich różnorodności. Niejednokrotnie pojęcie autorytetu zależy od kontekstu, w jakim będzie ono używane. Jednakże w przedstawionych wyżej definicjach widać części wspólne dla obu terminów. „Pojęcie „autorytet” zakorzenione jest w łacińskich słowie *autoritas*, mającym wiele konotacji, które oznacza: 1. poręczenie, poręka, uwierzytelnienie; a) wiarygodność, ważność; 2) prawo własności, posiadania; a) powaga, znaczenie, wpływ, wpływowa osobistość, ważna osoba; 3) rada, namowa, pobudka; a) wola uchwała, orzeczenie, polecenie *senatus auctoritas*”⁵. Autorytet to konkretny wzór osobowy, zgodnie z którym większość pragnęłaby postępować, który bardzo silnie kształtuje wewnętrzny podział bądź spaja zróżnicowane grupy. Jest postrzegany jako przykład doskonałego systemu wartości, wzbudza respekt, a jego opinia jest wysoko ceniona w środowisku. Może odnosić się do ludzi lub instytucji reprezentujących daną społeczność⁶.

Mnogość definicji autorytetu w naukach społecznych spotyka się jednak w jednym punkcie – mianowicie praktycznie wszystkie zgadzają się w tym, że autorytetem może być człowiek lub instytucja, reprezentująca szerszą względem innych wiedzę, większe kompetencje i umiejętności. Istotną cechą autorytetu jest fakt, że u jego podstaw leżą wartości, które są poszukiwane w danej grupie społecznej. Kwestia autorytetów nie mogła by istnieć gdyby nie ludzie – to właśnie dzięki relacjom międzyludzkim możemy spotykać się z tym zagadnieniem⁷.

Człowiek trzeciego tysiąclecia sprawia wrażenie, że jest pewnym siebie i samowystarczalnym panem swojego przeznaczenia, twórcą niezaprzeczalnych sukcesów. Następuje zanik przejrzystej hierarchii wartości i upadek autorytetów, wprowadzających harmonię wśród wartości. Brak efektywnego wychowania do wartości często prowadzi do zanegowania sensu i celu życia, do hedonizmu życiowego i relatywizmu w świecie wartości. Kultura i wychowanie są od siebie ściśle uzależnione. Bez ładu intelektualnego i moralnego nie ma ładu w działaniu. Należy nauczać umiejętności wyboru dobra i „dobrowolnego” działania⁸.

Celem wychowania jest pomoc w osiągnięciu dojrzałości moralnej, człowiek o dobrze ukształtowanym sumieniu jest posłuszny odkrytej prawdzie i tylko człowiek wolny może być

² S. Milgram, *Posłuszeństwo wobec autorytetu*, WAM, Kraków 2008, s. 19.

³ G. Gajewska, *Pedagogika opiekuńcza*, PEKW GAJA, Zielona Góra 2006, s.196.

⁴ E. Więckowska, *Czym jest autorytet?* [w:] *O autorytecie w wychowaniu i nauczaniu*, M. Bednarska (red.), Adam Marszałek, Toruń 2009, s. 11-14.

⁵ Tamże, s.11.

⁶ I. Wagner, *Stalość czy zmienność autorytetów. Pedagogiczno-społeczne studium funkcjonowania i degradacji autorytetu w zmieniającym się społeczeństwie*, Wyd. Impuls, Kraków 2005, s. 35-40.

⁷ E. Więckowska, *Czym jest autorytet?*, [w:] *O autorytecie w wychowaniu i nauczaniu*, M. Bednarska (red.), Adam Marszałek, Toruń 2009, s.14-15.

⁸ J. Mizińska, *Postępek i okrucieństwo*, [w:] *Humanizm ekologiczny*, S. Kycia (red.), Politechnika Lubelska, Lublin 1993, t. 2, s. 153-165.

człowiekiem posłusznym. Dziecko rodzi się jako niewolnik własnych potrzeb i w procesie wychowania osiąga wolność, dlatego młody człowiek musi zaufać moralnym autorytetom⁹. Autorytet nauczyciela, choć nie oznacza władzy, to może stanowić jej uzasadnienie, dając możliwość wywierania wpływu na innych i ich postawy.¹⁰ Według koncepcji filozofii tomistycznej edukacja powinna umożliwić ludziom zarówno rozwój intelektualny (*scientia* – wycinek zgromadzonej, uporządkowanej i usankcjonowanej wiedzy), jak również ułatwić przyswajanie wartości duchowych poprzez wdrażanie ucznia do praktykowania cnoty. Człowiek jest obdarzony wolną wolą i potrafi odróżniać dobro od zła, a w sprzyjających warunkach – w swoim otoczeniu znajdzie wzorce wartości, które uzna za godne naśladowania. Ponieważ człowiek uczestniczy jednocześnie w dwóch podstawowych wymiarach rzeczywistości: duchowym i materialnym, to istnieją uniwersalne prawa i obowiązki człowieka oraz istnieją prawdy i wartości uniwersalne wspólne dla wszystkich ludzi i kultur. W programie nauczania opartym na tomistycznej koncepcji natury ludzkiej wartości duchowe znajdują się na szczycie hierarchii, a przemijające aspekty życia umieszczane są najniżej¹¹.

Ważnym jest więc aby traktować autorytet nie jako pewnego rodzaju prostą drogę do celu i narzucone myśli lub działanie a jedynie motywację, która skłoni nas do samodzielnego podejmowania decyzji, kształtowania swoich postaw moralnych, które byłyby jak najbardziej zgodne z chrześcijańskimi poglądami. Człowiek, który nie posiadałby żadnych autorytetów miałby problem z funkcjonowaniem w danej społeczności. Możliwość odniesienia się do zdania osób, uważanych przez społeczeństwo jako wzory daje ludziom poczucie bezpieczeństwa i pewien komfort psychiczny. Znaczący jest postulat wychowania poprzez wzór osobowy, przekonań i stylu życia, umożliwiający młodemu pokoleniu nie tylko akceptowanie wartości, ale również coraz bardziej świadome ich realizowanie. Zachęta i kształtowanie postaw poprzez własny przykład obowiązuje również nauczycieli, gdyż najskuteczniejszą metodą wychowawczą w tej sferze jest postawienie liczącego się w środowisku szkolnym wzorca osobowego, który byłby pozytywnie odebrany przez młodzież. Dla młodego pokolenia nauczyciel niestety coraz rzadziej jest nośnikiem cenionych wartości i wzorem do naśladowania.

1. Rola szkoły w budowaniu autorytetu

W dzisiejszej szkole uczeń funkcjonuje „osobno” na poziomie wiedzy i umiejętności i „osobno” na poziomie wartości i postaw. Świadome i celowe wychowanie zastąpiono neutralnością światopoglądową, która sprowadza się do sceptycyzmu i relatywizmu, zakładając że człowiek sam wykształci w sobie sferę decydującą o jego planach i wyborach.

Aksjologia szkolna nie może być budowana tylko na założeniu, że wartościami naczelnymi są wartości utilitarne takie jak zdobywanie wiedzy za wszelką cenę czy wygrywanie w wyścigu do kariery. Relatywizm propaguje model człowieka wyzwolonego od prawdy i moralności, od stałych przekonań i religii, który odrzuca jakkolwiek ascezę i poświęcenie dla innych, który jako osoba tolerancyjna nie ocenia negatywnie nikogo ani niczego. W takim klimacie łatwo przychodzi niektórym ponowoczesnym ideologom wychowania reprezentować pogląd, że najwyższą barierą rozwoju cywilizacyjnego jest właśnie chrześcijańska koncepcja wychowania, która przeciwstawia się wolności człowieka¹².

⁹ K. Jasińska, *Posłuszeństwo i wolność w wychowaniu*, „ETHOS” 2006, nr 4, s. 105-107.

¹⁰ A. Ossowska-Zwierzchowska, *Autorytet (auctoritas) w rzymskiej tradycji wychowania elit*, [w:] *Tradycja i współczesność filozofii wychowania*, S. Sztobryna, M. Miksza (red.), Impuls, Kraków 2007, s. 19.

¹¹ J. Kojkoł, *Święty Tomasz z Akwinu. Tomizm*, [w:] *Encyklopedia Filozofii Wychowania*, S. Jedynak, J. Kojkoł (red.), WSB, Bydgoszcz 2009, s. 310-311; 323

¹² D. Adamczyk, *Wychowanie do budowania kultury chrześcijańskiej*, „Communio” 2005, nr 4, s. 129.

Nazwa nauczyciel wywodzi się od greckiego słowa *paidutes*, oznaczającego wychowawcę, pedagoga, a powstałego od słów: *pais*, *paidós* (dziecko, chłopiec), *paidagogós* (niewolnik opiekujący się dziećmi swego pana i odprowadzający je do szkoły) oraz *agogós* (kierownik, przewodnik)¹³. Tak więc te dwa słowa – „nauczyciel” i „dziecko” – są z sobą nierozdzielnie związane. Nie ma ucznia bez nauczyciela i nauczyciela bez ucznia. Zawód nauczyciela przeszedł swoistą metamorfozę na przestrzeni wieków, od roli maga plemiennego, poprzez rolę pedagoga-niewolnika, nauczyciela-filozofa, duchownego rekrutującego się z niższych sfer służby kościelnej, nauczyciela-rzemieślnika, do roli nosiciela i propagatora wartości ogólnospołecznych oraz nauczyciela-wychowawcy należącego do odrębnej grupy społeczno-zawodowej.

Podział autorytetu według kryterium charakteru stanów psychicznych odnosi się do reakcji psychicznych osób posiadających autorytet oraz osób go uznających. Na tej podstawie wyróżnić można autorytet zewnętrzny i wewnętrzny. Autorytet zewnętrzny jest charakterystyczny dla nauczycieli żądnych władzy, odczuwających przyjemność kierowania innymi osobami. Ten typ autorytetu w większym stopniu zależy od pozycji społecznej i zajmowanego stanowiska niż od sposobu zachowania i cech osobowościowych. Charakteryzuje się narzucaniem postępowania i poglądów, dominacją kar i poleceń, czasem także agresją i brakiem poszanowania godności i autonomii wychowanków. Posłuszeństwo wobec nauczyciela jest tylko i wyłącznie wynikiem lęku i obawy oraz chęci uniknięcia negatywnych konsekwencji. Dochodzi wówczas do hamowania samodzielnego działania i inicjatywy dzieci, obniżenia poczucia własnej wartości i pewności siebie, co wywołuje łatwą rezygnację z zamierzonych celów oraz kształtuje bierną i agresywną postawę w stosunku do działań nauczyciela¹⁴. Mobilizację uczniów do pracy charakteryzuje w tym przypadku motywacja zewnętrzna, w mniejszym stopniu sprzyjająca szybkiemu rozwojowi procesów emocjonalnych, społecznych i poznawczych. Takie działania wyzwalały w uczniach zachowania agresywne, nieposłuszeństwo czy własną demonstracją władzy. Można więc powiedzieć, iż wiążący się z nadużyciem władzy autorytet formalny jest problematyczny i zagraża kształtowaniu uczniów. Jest też autorytetem pozornym, ponieważ z chwilą ustania działania przymusu zanika.

Właśnie z powyższych powodów najbardziej pożądanym jest autorytet wewnętrzny. Nauczyciela, który posiada taki autorytet charakteryzuje się działaniem dla dobra uczniów, mobilizuje i motywuje ich do działania, dopinguje do wysiłku i wytrwałości w osiąganiu zamierzonego celu i pomaga w twórczej ekspresji. Uczniowie darzą nauczyciela pozytywnymi uczuciami takimi jak: podziw, zaufanie czy chęć współdziałania. Nauczyciel jest wówczas wzorem zachowania dla uczniów i kształtuje ich pozytywne postawy w danych sytuacjach życiowych.¹⁵

Ponieważ efekty nauki nie zależą tylko i wyłącznie od programu nauczania, ale głównie od wiedzy merytorycznej przekazywanej przez nauczyciela i sposobie nauczania, stosowania różnych metod i wysiłku wkładanego w nauczanie, nauczyciel powinien być przewodnikiem, który pomaga dzieciom rozwijać się i tworzyć własną osobowość. Nauczyciel spotyka się z różnego rodzaju sytuacjami i wypełnia nowe zadania, przyjmując postać swobodnego wzoru, mającego znaczenie w tworzeniu jakości placówki. W przyjmowanym obrazie osobowym ważne miejsce zajmują szczególnie właściwości – kompetencje, utożsamiane ze specyficznymi, dla zawodu nauczycielskiego sprawnościami warunkującymi jego

¹³W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Wyd. Wiedza Powszechna, Warszawa 1989, s. 386.

¹⁴K. Konarzewski, *Sztuka nauczania*, PWN, Warszawa 2004, s.160.

¹⁵M. A. Krąpiec, *Sens kultury chrześcijańskiej*, Wyd. Fundacja SERVIRE VERITATI, Instytut Edukacji Narodowej, Lublin 2004, s. 10-13.

skuteczność adekwatną do nowych potrzeb. Wzbogacone walory osobowe nauczyciela dają szansę na zaistnienie faktycznej zmiany realizowanych zadań, przed którymi codziennie staje nauczyciel, stawiając sobie cele do osiągnięcia i program do zrealizowania¹⁶.

Rola autorytetu jest szczególnie ważna, gdyż każdy potrzebuje punktu odniesienia, wzoru – nie tylko ze względu na dobro swoje, ale i na dobro społeczeństwa. Brak należytych wzorców prowadzi do dezintegracji społecznej. Samobójstwo autorytetu występuje, gdy rządzący i wychowujący tracą właściwy sens i cel spełnianego obowiązku, gdy przestają służyć ideałom i ludziom, a zaczynają tylko panować narzucając innym własną wolę oderwaną od prawdy, dobra i ładu.¹⁷ Młodemu pod wpływem tych idei zdewaluowały się takie sprawy jak troska o sens życia, zaufanie, odpowiedzialność, prawdomówność, poszanowanie drugich. Budzą w nich uśmiech politowania takie hasła jak: sumienie, honor, godność. Młodzi ludzie wyrażają poczucie zagubienia i chaosu. Najważniejszym czynnikiem kształtującym system wartości młodego człowieka jest obecność osobowych wzorców w życiu rodzinnym, szkolnym, społecznym i religijnym. Dorośli zobowiązani są pomagać dziecku w jego dążeniach do wewnętrznej integracji – zgodności życia z deklaracjami religijnymi i systemem wartości. Taka sytuacja wymaga nieustannej troski o nowy model szkoły, gdzie będzie się kształtowało poczucie wspólnoty wychowawczej, którą tworzyć będą nauczyciele, rodzice i uczniowie. W epoce kryzysu wartości i konsumpcyjnego podejścia do życia wychowanie religijne stanowi fundament w wychowaniu i główną oś ratowania młodego pokolenia¹⁸. Dlatego nie należy zapominać o wartościach chrześcijańskich, gdyż źródłem wielu problemów w szkole jest właśnie rozdarcie funkcji edukacyjnych i wychowawczych. Ten postulat „neutralności” wiedzy i jej odpersonalizowania, widoczny zwłaszcza w antypedagogice, postmodernizmie i wielu innych nurtach „krytycznych”, określa się jako „nie dostrzeganie metafizycznych fundamentów, pomijanie odniesień religijnych, bycie ślepym na wartości”. Konieczne jest aby szkoła uznała, że to co religijne i to co duchowe, stanowi konstytutywne wymiary człowieka. Wartości składające się na aksjologię szkolną powinny być akceptowane przez społeczność szkolną: pracowników, uczniów i rodziców i deklarowane w formalnych dokumentach ogólnoswiatowych¹⁹.

2. O wychowawcy jako autorytecie

W tradycyjnej koncepcji pedagogiki wzajemna zależność nauczyciel – uczeń polegała na oddziaływaniu nauczyciela na ucznia w taki sposób, by jak najlepiej ukształtować jego osobowość, a uczeń miał mu być bezwarunkowo posłuszny. Nauczyciel w tej relacji pełnił rolę dominującą, koncepcja ta była jednostronna i pozbawiona dialogu, nie przypadkowo nazywa się ją wychowaniem autorytarnym. Nauczyciel wykorzystywał swoją przewagę nad uczniem. Taki nauczyciel nie prowadził przeważnie do rozwoju dziecka, ale wręcz go hamował. W opozycji do tej koncepcji powstała koncepcja antyautorytarna, która zakładała pełną autonomię ucznia i spontaniczny rozwój. Koncepcje te nie są idealne, ponieważ pierwsza całkowicie ignorowała ucznia, a druga nauczyciela – zostawał on pozbawiony władzy pedagogicznej. Nauczyciele jak i uczniowie mają różne zdania co do podstawy autorytetu, każdy ma inne jego wyobrażenie. W związku z tym, że każdy nauczyciel i uczeń może postrzegać inny zestaw wartości, a inny może być dla nich tym pożądanym, wyodrębnione zostały dwa rodzaje wartości kształcących autorytet nauczyciela: wartości

¹⁶ I. Nowsad, *Nauczyciel wychowawca czasu polskich przełomów*, Impuls, Kraków 2001, s.193 .

¹⁷ F. Adamski, *Edukacja, rodzina, kultura: studia z pedagogiki społecznej*, Wyd. UJ, Kraków 1999, s. 117 – 119.

¹⁸K. Skoczyła, *Środowisko wychowawcze szkoły katolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 2007, nr 1, s. 461.

¹⁹J. van der Vloet, *Miejsce religii w wychowaniu – na rzecz religijnego wychowania w szkole*, tłum. M. Żerańska, „Communio” 2007, nr 3, s. 33-35.

postrzegane i wartości pożądane. Pomaga to w chwyceniu różnicy w wartościach postrzeganych przez uczniów i nauczycieli.²⁰

Uznawanie autorytetów warunkują wartości determinowane przez społeczeństwo. Niektóre sposoby pozyskiwania szacunku i uznania są wolne od wpływu potrzeby jego posiadania. Wartości leżące u podstaw autorytetu upoważniają do wyodrębnienia jego określonych typów i rodzajów. Jedną z podstawowych podziałów autorytetu osobowego jest podział na formalny i naturalny. Autorytet formalny wynika z pełnionych funkcji zawodowych lub publicznych i wiąże się z uwarunkowaniami instytucjonalno-prawnymi. Autorytet naturalny, określany również nieformalnym, jest wynikiem uznania społecznego pod względem ogólnie przyjętych kryteriów oceny wartości. Czasem autorytet ten określa się jako rzeczywisty, prawdziwy lub faktyczny. Pod względem kryterium wpływu autorytetów, można dokonać podziału autorytetu na: autorytet środowiskowy i autorytet szkolny. Określa się w nim granice oddziaływania nauczyciela na sfery życia wychowanków. Środowiskowy charakter wychowania świadczy o tym, że zasięg procesu oddziaływania wychowawczego wykracza poza mury szkoły. Wymaga to od nauczycieli podjęcia współpracy z rodzicami i innymi odpowiedzialnymi za opiekę nad dziećmi osobami, instytucjami i organizacjami. Autorytet szkolny natomiast to tylko działanie podejmowane na terenie szkoły, a przede wszystkim klasy.²¹

Na kształt i rozwój wychowania duży wpływ wywiera szczególnie związek dziecka z osobami z najbliższego otoczenia²². W relacji wychowawczej występuje sprzężenie zwrotne. Szczególnie w okresie młodości potrzebne są konkretne wzorce osobowe, pomagające ukształtować silną, dojrzałą osobowość. Naczelnym celem edukacji jest wspieranie integralnego rozwoju dziecka. Wychowanie winno czynić człowieka zdolnym do swobodnego wyboru i do kształtowania własnej drogi życiowej przenikniętej wartościami²³. W okresie wczesnej edukacji dziecko uczy się trudnej sztuki wyboru wartości, wyznaczających kierunek „układania się” ze światem i samym sobą²⁴. Wychowując musimy być świadomi pewnych ideałów, systemów wartości, aby móc kształtować u innych określone pojęcia, uczucia, postawy, dążenia.

Nauczyciel we współczesnej szkole to osoba:
– umięjąca twórczo przystosować się do zmian społecznych i oświatowych,
– pełna pomysłów, cierpliwa i zrównoważona emocjonalnie,
– koleżeńska,
– empatyczna, posiadająca określone wartości,
– aktualną wiedzą merytoryczną,
– dobrym przygotowaniem metodycznym,
– stosowaniem różnych metod i środków dydaktycznych,
– znajomością podstaw pedagogiki i psychologii,
– pracowitością,
– znajomością potrzeb i możliwości uczniów,
– odpowiedzialnością za uczniów i przed uczniami,
– wymaganiami od siebie i innych,

²⁰ E. Kozak, *Nauczyciel twórcą swojego autorytetu*, [w:] O autorytecie w wychowaniu i nauczaniu, M. Bednarska (red.), Adam Marszałek, Toruń 2009, s.86.

²¹ K. Konarzewski, *Sztuka nauczania*, PWN, Warszawa 2004, s.160.

²²E. Osewska, *Katecheza dzieci w wieku przedszkolnym*, „Ateneum Kapłańskie” 2004, nr 1, s. 9.

²³B. Suchodolski, *Edukacja permanentna: rozdroża i nadzieje*, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, Warszawa 2003, s. 37.

²⁴ J. Bałachowicz, *Wczesna edukacja dziecka – problemy teoretyczne i praktyczne*, [w:] *Wczesna edukacja dziecka. Stan obecny – perspektywy – potrzeby*, J. Małachowicz, A. Kowalska (red.), Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2006, s. 9.

– twórczym działaniem,
– poszukiwaniem nowych metod i środków.

Maria Czerepaniak-Walczak twierdzi, że „nauczyciel nie tylko myśli o tym, co i jak robi, robił, albo będzie robił, ale myśli o tym w czasie, gdy to robi”²⁵.

Cz. Banach wyróżnia trzy kategorie nauczycieli: osoby posiadające kwalifikacje specjalistyczne i psychologiczno- -pedagogiczne oraz potrafiące sprawnie i skutecznie wykonywać swoje obowiązki; osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje, ale niepotrafiące w pełni wykonywać swoich zadań; osoby znajdujące się w częstym konflikcie z dziećmi i młodzieżą oraz środowiskiem²⁶.

Dobry nauczyciel musi mieć czas. Kolejną kwestią jest indywidualne podejście do ucznia. Pedagog ma nie traktować wszystkich osób w klasie jednakowo; powinien dostrzegać także słabszych uczniów, zwracać się do nich z pytaniami i starać się wzbudzić ich zainteresowanie przedmiotem, a „wybrany” nazwiskom nie dawać ciągle tych samych ocen. Ważna jest umiejętność przekazywania informacji: mają być jasne i konkretne. Podobne mają być również wymagania – uczniowie mają wiedzieć, czego konkretnie oczekuje od nich nauczyciel. Następną sprawą, która z pewnością zbliży nauczyciela do stania się ideałem, jest ciekawy sposób prowadzenia zajęć. Dobry nauczyciel powinien posiadać umiejętność «zarażenia» pasją do dziedziny wiedzy z której naucza. Osoba, która uczy innych, nie może wymagać znajomości tego, czego nie przedstawiła, nie zadała do sprawdzenia.

Pozytywne oddziaływanie może wyzwalać potrzebę urzeczywistniania we własnym życiu postaw i czynów osoby, która jest ukazana jako wzór. Wzór osobowy powinien łączyć w sobie cechy realne i idealne. Fundamentem odniesień do wychowanka jest zaufanie, otwartość i szczerość. Ważna jest cierpliwość wychowawcy, połączona z wytrwałością i stałością działania. Następnie należy budować ducha wiary u siebie i wychowanków, by samemu nie tracić nadziei i podtrzymywać ją u wychowanków. Wychowawca powinien posiadać zdolność do empatii, do wczucia się w sytuację podopiecznych. Należy żyć tym czym żyją wychowankowie, dzielić ich radości i strapienia. A także konieczna jest równowaga między wymaganiami a serdecznością czyli konieczność zindywidualizowanego podejścia do ucznia, unikanie schematycznego podejścia. Zachowanie wychowawcy musi charakteryzować miłość; bezinteresowność, oddanie, refleksja i słuchanie²⁷.

Zakończenie

Na umiejętności pedagogiczne nauczyciela składają się istotne czynniki: cechy osobowości niezbędne w działaniu dydaktyczno-wychowawczym, wiedza merytoryczna i umiejętności praktyczne, doświadczenie pedagogiczne, które jest rezultatem kontaktów z młodzieżą. Człowiek, który jest nauczycielem żyje i działa w całokształcie otaczającej go rzeczywistości kulturowej, która stanowi swoisty układ naczyń połączonych. To jaki jest edukator, w jaki sposób zostaje przygotowany do zawodu oraz go uprawia, i co w nim osiąga, zależy od trudnych do ustalenia determinantów kulturowych. Oczywiście ogromną rolę w dziele wychowania odgrywają, jak wiadomo uwarunkowania osobowe samego nauczyciela, zawsze jednak uwikłane w sieć determinantów²⁸.

²⁵ M. Czerepaniak-Walczak, *O stawianiu się nauczycielem*, [w:] *Kształcenie nauczycieli w systemie studiów uniwersyteckich*, B. Dmochowski, S.J. Sobczyk (red.), PPH, ZAPOL Szczecin 2004, s. 63.

²⁶ Cz. Banach, *Nauczyciel w badaniach pedagogicznych jego osobowość i kompetencje oraz zadania i prognozy*, [w:] *Twórczość – kreatywność – nauczyciel*, I. Pawelski i B. Urbanek (red.), Szczecinek 2014, s. 47-49.

²⁷ M. Cholewa, *Dekalog wychowawcy*, „Pastores” 2001, nr 12, s. 37, 39, 41-42.

²⁸ W. Komar, *Współczesność i nauczyciel*, ŻAK, Warszawa 2000, s.50.

Nauczyciel, który stanowi dla swych uczniów autorytet, ma w swoich dłoniach znacznie więcej niż tylko ich szacunek. Może on bowiem pozytywnie wpływać na nich samych, stanowić dla ich inspirację, motywować do zmian, kształtować ich osobowość, a nawet modelować zachowania. Taki pedagog ma ogromną moc i może przekazać dzieciom wartości i normy moralne. Dziecko, którego inicjatywa jest wspierana jest aktywne, konsekwentnie dąży do celu, lubi zmiany, samodzielnie realizuje swoje cele, potrafi odróżnić dobro od zła, potrafi współpracować z innymi i przyjmować w sposób efektywny różne role życiowe²⁹.

Już J. J. Rousseau (1712–1778) pisał: „Pamiętaj, zanim odważysz się przedsięwziąć formułowanie człowieka, musisz przedtem sam stać się człowiekiem; musisz z samego siebie uczynić przykład, którym powinienes być dla ucznia”³⁰. Nauczyciel z powołania, to ten który bezwarunkowo kocha to, co robi, który jak Siłaczka jest oddany swej pracy, dzieciom, uczniom, wychowankom. Aby nauczyciel:

- skutecznie nauczał, ale nie stresował,
- wymagał, ale nie narzucał,
- utrzymywał dyscyplinę, ale bez przymusu,
- był sprawiedliwy, ale aby w każdym dziecku znalazł coś dobrego,
- pomagał słabszym i nie zaniedbywał zdolnych³¹.

Nauczyciel to człowiek o niewzruszonych zasadach i szerokich horyzontach. To jednostka wysoko niosąca posłannictwo mistrza i przyjaźnie podporządkowująca siebie podopiecznym. To uczony w swojej specjalności i wielki znawca duszy młodzieży.

Posiada jasny umysł, starannie planujący swoje działania na podstawie wiedzy naukowej i praktyki, a przy tym szczery i spontaniczny w swoich odruchach. Potrafiący wyważyć, co dobre, a co złe. Bogata, pełnowartościowa osobowość, ale także człowiek, który całym swym życiem zarówno publicznym jak i prywatnym - daje przykład wychowawczych cnót.

Słynny polski pedagog – Janusz Korczak – napisał, że nauczyciel powinien być przede wszystkim sobą i iść własną drogą. I że tylko poprzez poznanie swoich możliwości i ograniczeń, może poznać i nauczać innych. Nauczyciel to nie tylko osoba przekazująca wiedzę, ale również, a może przede wszystkim, wychowawca. Dlatego idealny pedagog powinien umieć nawiązać bezpośredni i dobry kontakt z uczniem – dobry, czyli oparty na wzajemnym szacunku i dialogu. *W każdej istocie tkwią zarodki dobrego, trzeba tylko umieć je odnaleźć. obowiązkiem nauczyciela jest odszukać je i rozwinąć* (Lucy Maud Montgomery)

Człowiek spełnia się w działaniu, które staje się przyczynkiem do rozwoju osoby ludzkiej. Cel ostateczny człowieka to życie wieczne, ten nadprzyrodzony element zobowiązuje człowieka do jeszcze większej aktywności doczesnej³². Człowiek potrzebuje wychowawców, pedagogów, by wychowywano go do miłości. Wychowanie ma być wymaganiem, ale opartym na miłości, by człowiek żył w Prawdzie i Wolności. Pierwszym warunkiem owocności spotkania jest zawsze akceptacja drugiego człowieka. Człowiek staje się Ja w kontakcie z Ty – pisał Martin Buber, „filozof dialogu”, istota ludzka bez powiązania z Drugim (Bogiem i ludźmi) nie jest w ogóle człowiekiem. Żyjemy wspólnie na jednej ziemi i pocujemy się wezwani Chrystusowym przykazaniem miłości do współodpowiedzialności i

²⁹ M. Czub, *Nauka czy zabawa?*, „Wychowanie Przedszkolne” 2013, nr 5, s. 9.

³⁰ J.J. Rousseau, *Emil, czyli o wychowaniu*, t. 1, do druku przygotował F. Wnorowski, Wrocław 1955, s. 92.

³¹ K. Konarzewski, *Nauczyciel*, [w:] *Sztuka nauczania. Szkoła*, K. Konarzewski (red.), PWN, Warszawa, s. 160.

³² J. Piątek, *Kulturotwórcze elementy antropologii*, [w:] *Kultura a nasze istnienie*, J. Łukomski (red.), Wyd. JEDNOŚĆ, Kielce 1999, s. 59-61.

braterstwa³³.

Jan Paweł II bardzo wyraźnie zarysowuje nauczyciela katolickiego. Winien on „starać się o wzrost w uczniach swojej szkoły tych nasion ewangelicznych (...): wiary w Boga Stwórcę, podziwu dla rzeczy przez niego stworzonych, miłości dla braci, cnót prostoty, pokory, umiarkowania, posłuszeństwa itd. – które, jak tworzą chrześcijański ideał wychowawczy, tak uzupełniają się i harmonizują, bez jakiegokolwiek przymusu, z różnymi dyscyplinami studiów oraz z samym ideałem autentycznie ludzkiego wychowania”³⁴.

Bycie autorytetem dla swoich wychowanków może mieć znaczący wpływ na sukcesy dzieci. Wychowanek szuka w swoim życiu osób, na które może liczyć i którym może zaufać.

BIBLIOGRAFIA:

1. Adamczyk D., *Wychowanie do budowania kultury chrześcijańskiej*, „Communio” 2005, nr 4.
2. Adamski F., *Edukacja, rodzina, kultura: studia z pedagogiki społecznej*, Wyd. UJ, Kraków 1999.
3. Bałachowicz J., *Wczesna edukacja dziecka – problemy teoretyczne i praktyczne*, [w:] *Wczesna edukacja dziecka. Stan obecny – perspektywy – potrzeby*, Małachowicz J., Kowalska A. (red.), Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Warszawa 2006.
4. Banach Cz., *Nauczyciel w badaniach pedagogicznych jego osobowość i kompetencje oraz zadania i prognozy*, [w:] *Twórczość – kreatywność – nauczyciel*, I. Pawelski i B. Urbanek (red.), Szczecinek 2014.
5. Cholewa M., *Dekalog wychowawcy*, „Pastores” 2001, nr 12.
6. Czerepaniak-Walczak M., *O stawianiu się nauczycielem*, [w:] *Kształcenie nauczycieli w systemie studiów uniwersyteckich*, B. Dmochowski, S.J. Sobczyk (red.), PPH, ZAPOL Szczecin 2004.
7. Czub M., *Nauka czy zabawa?*, „Wychowanie Przedszkolne” 2013, nr 5.
8. Chudy W., *Istota pedagogiki personalistycznej*, „ETHOS” 2006, nr 3.
9. Gajewska G., *Pedagogika opiekuńcza*, PEKW GAJA, Zielona Góra 2006.
10. Jasińska K., *Posłuszeństwo i wolność w wychowaniu*, „ETHOS” 2006, nr 4.
11. Kojkoł J., *Święty Tomasz z Akwinu. Tomizm*, [w:] *Encyklopedia Filozofii Wychowania*, S. Jedynek, J. Kojkoł (red.), WSB, Bydgoszcz 2009.
12. Komar W., *Współczesność i nauczyciel*, ŻAK, Warszawa 2000
13. Konarzewski K., *Nauczyciel*, [w:] *Sztuka nauczania. Szkoła*, K. Konarzewski (red.), PWN, Warszawa 2009.
14. Kozak E., *Nauczyciel twórcą swojego autorytetu*, [w:] *O autorytecie w wychowaniu i nauczaniu*, M. Bednarska (red.), Adam Marszałek, Toruń 2009.
15. Krąpiec M. A., *Sens kultury chrześcijańskiej*, Wyd. Fundacja SERVIRE VERITATI, Instytut Edukacji Narodowej, Lublin 2004.
16. Milgram S., *Posłuszeństwo wobec autorytetu*, WAM, Kraków 2008.
17. Nowساد I., *Nauczyciel wychowawca czasu polskich przełomów*, Impuls, Kraków 2001.
18. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa, 2001.
19. Osewska E., *Katecheza dzieci w wieku przedszkolnym*, „Ateneum Kapłańskie” 2004, nr 1.

³³ J. Tarnowski, *Pedagogika dialogu*, [w:] A. Rynio (red.): *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, Stalowa Wola 1999, s. 73.

³⁴ W. Chudy, *Istota pedagogiki personalistycznej*, „ETHOS” 2006, nr 3, s. 67-69.

20. Ossowska-Zwierzchowska A., *Autorytet (auctoritas) w rzymskiej tradycji wychowania elit*, [w:] *Tradycja i współczesność filozofii wychowania*, S. Sztobryna, M. Miksza (red.), Impuls, Kraków 2007.
21. Piątek J., *Kulturotwórcze elementy antropologii*, [w:] *Kultura a nasze istnienie*, J. Łukomski (red.), Wyd. JEDNOŚĆ, Kielce 1999.
22. Rousseau J. J., *Emil, czyli o wychowaniu*, t. 1, do druku przygotował F. Wnorowski, Wrocław 1955.
23. Skoczylas K., *Środowisko wychowawcze szkoły katolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 2007, nr 1.
24. Suchodolski B., *Edukacja permanentna: rozdroża i nadzieje*, Towarzystwo Wolnej Wszechnicy Polskiej, Warszawa 2003.
25. Tarnowski J., *Pedagogika dialogu*, [w:] A. Rynio (red.): *Pedagogika katolicka. Zagadnienia wybrane*, Wyd. Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej, Stalowa Wola 1999.
26. Wagner I., *Stalość czy zmienność autorytetów. Pedagogiczno-społeczne studium funkcjonowania i degradacji autorytetu w zmieniającym się społeczeństwie*, Impuls, Kraków 2005.
27. Więckowska E., *Czym jest autorytet?*, [w:] *O autorytecie w wychowaniu i nauczaniu*, M. Bednarska (red.), Adam Marszałek, Toruń 2009.